

In beweging komen

Over de invloed van klimaatverandering op migratie en wat dit betekent voor Nederland

Bekijk het toegankelijke alternatief online

<https://wkr.toegankelijkalternatief.nl/doc/ase9tg7pga9ub9svppyy>

Samenvatting

Hoe klimaatverandering migratie beïnvloedt

Door de gevolgen van klimaatverandering kunnen mensen ervoor kiezen of ertoe gedwongen worden om hun woonplaats te verlaten. Mensen worden steeds vaker geconfronteerd met de gevolgen van klimaatverandering zoals orkanen, stormen, overstromingen, bosbranden, het verdwijnen van bruikbaar land door zeespiegelstijging en verwoestijning, tekorten aan water en voedsel, verlies van inkomen, gezondheidsproblemen en mogelijk toenemende instabiliteit en conflicten. Als hierdoor de leefomstandigheden van mensen plotseling of geleidelijk verslechteren, kunnen mensen vertrekken uit hun woonplaats. Wereldwijd zijn er steeds meer voorbeelden van zulke klimaatgerelateerde migratie.

Klimaatgerelateerde migratie is de verplaatsing van een of meerdere mensen uit hun woonplaats, met als medeoorzaak klimaatverandering. Klimaatverandering is daarbij niet de enige oorzaak van migratie: vele factoren bepalen of mensen migreren, zoals de sociaaleconomische, culturele en politieke omgeving waarin iemand zich begeeft, en kenmerken van het gezin en individu. Als klimaatverandering een rol speelt in migratie, spreken we van klimaatgerelateerde migratie. Klimaatgerelateerde migratie kan gebeuren over lange of korte afstand, en kan tijdelijk of permanent zijn. Klimaatgerelateerde migratie kan vrijwillig of gedwongen zijn. Bij gedwongen migratie wordt ook wel gesproken over ontheemding. In de praktijk is het lastig om onderscheid te maken tussen vrijwillige en gedwongen migratie. Dit komt omdat klimaatverandering veelal indirect en geleidelijk invloed heeft op migratie, waardoor onduidelijk is hoeveel keuzevrijheid iemand had om te vertrekken. In deze signalering spreken we daarom alleen van klimaatgerelateerde ontheemding als mensen plots vertrekken door extreem weer zoals stormen, overstromingen, bosbranden en extreme droogte. In gevallen waar leefomstandigheden indirect of geleidelijk verslechteren door klimaatverandering spreken we over klimaatgerelateerde migratie, waarbij niet vastgesteld is of dat vrijwillig of gedwongen is.

Niet iedereen die de gevolgen van klimaatverandering ondervindt, zal migreren. Naast klimaatverandering spelen sociaaleconomische, politieke en culturele factoren een belangrijke rol bij migratie. Ook de mogelijkheden voor lokale klimaatadaptatie en de (financiële) middelen die mensen hebben spelen mee. Deze factoren verschillen per individu en hangen af van iemands leefomgeving. Niet iedereen die de gevolgen van klimaatverandering ervaart kan of wil migreren. Het verband tussen klimaatverandering en migratie is hierdoor complex en sterk afhankelijk van de context.

Naarmate de gevolgen van klimaatverandering groter worden neemt de kans op migratie toe voor miljoenen mensen wereldwijd. Volgens het IPCC leven miljoenen mensen nu al in gebieden waar de leefomstandigheden verslechteren door de gevolgen van klimaatverandering. Het klimaat verandert steeds sneller, en de gevolgen van klimaatverandering zullen de komende decennia verergeren. Als er weinig of niets wordt gedaan om deze gevolgen te beperken of op te vangen, neemt de kans op migratie toe.

Aanleiding en doel signalering

Het is raadzaam dat Nederland zich voorbereidt op een toekomst met mogelijk meer klimaatgerelateerde migratie. Wereldwijd staat klimaatgerelateerde migratie steeds vaker op de agenda, onder andere bij de jaarlijkse klimaatonderhandelingen. In de Nederlandse politiek en het beleid is er tot nu toe beperkt aandacht voor het onderwerp. Dit komt deels door de complexiteit en onzekerheid rondom de toekomst van klimaatgerelateerde migratie. Tegelijkertijd zijn er voldoende redenen om meer aandacht te besteden aan klimaatgerelateerde migratie, in eigen land en in internationaal verband. Bovendien is het – juist vanwege de onzekerheden – van belang om op tijd in actie te komen, zodat er voldoende tijd is om waar nodig meer kennis te vergaren, (klimaat)risico's te analyseren en verschillende mogelijkheden te verkennen om met klimaatgerelateerde migratie om te gaan.

Deze signalering bundelt kennis, biedt inzicht in onderliggende mechanismen, risico's en onzekerheden, en brengt thema's in kaart waar Nederland mee aan de slag kan. Met deze signalering willen de Adviesraad Migratie en Wetenschappelijke Klimaatraad beleidsmakers, uitvoerders en het maatschappelijk middenveld voorzien van kennis en schetsen welke stappen op nationaal, Europees en internationaal niveau kunnen worden gezet.

Omvang en trends

Recente inzichten in de omvang van en trends in klimaatgerelateerde migratie bieden aanknopingspunten voor Nederland om zich voor te bereiden op een wereld met mogelijk meer klimaatgerelateerde migratie.

Klimaatgerelateerde migratie komt wereldwijd voor, maar de precieze omvang blijft onzeker. Jaarlijks raken gemiddeld ongeveer 24 miljoen mensen ontheemd door extreem weer, vooral in Afrika, Oost-Azië en het Pacifisch gebied. Extreem weer is niet altijd te koppelen aan klimaatverandering, maar door klimaatverandering neemt de frequentie en hevigheid van extreem weer toe. Het is niet precies vast te stellen hoeveel mensen migreren door de geleidelijke en indirecte gevolgen van klimaatverandering. Dat komt door het complexe verband tussen klimaatverandering en migratie, en door een gebrek aan data, monitoring en onderzoek. Er zijn dus ook geen schattingen van het huidige aantal klimaatgerelateerde migranten wereldwijd. Het staat wel vast dat klimaatgerelateerde migratie wereldwijd al voorkomt, op elk continent zijn er voorbeelden. Schattingen over het toekomstige aantal klimaatgerelateerde migranten zijn er wel. Die laten een grote bandbreedte zien: van 44 tot 216 miljoen in 2050.

Klimaatgerelateerde migratie komt het meest voor – en zal naar verwachting ook het sterkst toenemen – in regio's waar klimaatrisico's groot zijn en de mogelijkheden of middelen voor klimaatadaptatie beperkt zijn. Met klimaatadaptatie (zoals het versterken van watermanagementsystemen en het vergroenen van steden) kunnen klimaatrisico's worden verminderd, en daarmee ook het risico op migratie. De meeste mensen hebben namelijk de voorkeur om zich aan te passen aan klimaatverandering in de eigen woonplaats en daar te blijven. Klimaatadaptatie is echter niet overal mogelijk. Dat kan komen doordat het simpelweg niet kan, of doordat er beperkte middelen zijn. Dit laatste is met name zo in lage- en middeninkomenslanden. Dit zijn ook de landen waar klimaatverandering al hoge druk zet op de leefomstandigheden. Denk aan droge regio's waar waterschaarste is, of slecht of niet geplande stedelijke wijken waar basisvoorzieningen, zoals riolering en gezondheidszorg, tekortschieten. De meeste klimaatgerelateerde ontheemding wordt verwacht in laaggelegen kustgebieden in Afrika, Azië en het Pacifisch gebied, vanwege overstromingen en stormen. In Afrika wordt de meeste klimaatgerelateerde migratie verwacht door geleidelijke gevolgen van klimaatverandering, zoals water- en voedseltekorten door opwarming en verdroging. Kleine eilandstaten zijn door hun lage ligging kwetsbaar voor de gevolgen van zeespiegelstijging, waardoor klimaatgerelateerde migratie hier naar verwachting toeneemt.

Net als bij andere vormen van migratie vindt de meeste klimaatgerelateerde migratie plaats over korte afstand, binnen het eigen land of naar buurlanden in de regio. Mensen die migreren door klimaatverandering vertrekken veelal van landelijke gebieden naar andere landelijke gebieden in de regio of naar nabije steden. Klimaatverandering versterkt hiermee ook de wereldwijde trend van verstedelijking. Klimaatgerelateerde migratie is dus vooral interne migratie, in eigen land of eventueel tussen buurlanden. Een uitzondering hierop vormen kleine eilandstaten, waar klimaatgerelateerde migratie juist over langere afstand kan plaatsvinden. Voor grootschalige intercontinentale migratie, zoals van buiten Europa naar Europa, bestaat nog weinig feitelijk bewijs.

Klimaatgerelateerde migratie zal naar verwachting ook binnen Europa en Nederland vaker voorkomen. In Europa komt klimaatgerelateerde migratie steeds vaker voor, met name door overstromingen en bosbranden. Indirecte en geleidelijke gevolgen van klimaatverandering, zoals zeespiegelstijging en veranderende neerslagpatronen, kunnen leiden tot migratie vanuit kustgebieden landinwaarts, onder andere in Zuid-Europa. In het Koninkrijk der Nederlanden hebben we al te maken gehad met klimaatgerelateerde migratie op Sint Maarten na de orkaan Irma en in Enschede en Limburg na zware regenval en overstromingen. Er is echter nog

nauwelijks onderzoek gedaan naar klimaatgerelateerde migratie binnen het Nederlandse Koninkrijk en binnen Europa.

Klimaatgerelateerde migratie kan leiden tot verslechterde leefomstandigheden voor migranten en tot toenemende instabiliteit in de wereld. Wanneer mensen migreren hopen zij op betere leefomstandigheden op de plaats van bestemming. De kans hierop is groter wanneer de migratie goed is voorbereid. Maar mensen die migreren of ontheemd raken kunnen evengoed terechtkomen op plekken waar de leefomstandigheden slechter zijn dan in hun eerdere woonplaats, en waar de klimaatrisico's evengoed hoog zijn, of zelfs hoger. Dit is met name het geval als mensen terechtkomen in informele wijken zoals sloppenwijken aan de randen van steden. Migrant¹en lopen hiermee het risico terecht te komen in een vicieuze cirkel van marginalisering en herhaalde ontheemding. Vrouwen, kinderen, ouderen en mensen die in armoede leven zijn hiervoor extra kwetsbaar. Klimaatverandering kan ook leiden tot meer instabiliteit en conflict in de wereld. Klimaatverandering zet druk op de beschikbaarheid van basisbehoeften zoals water en voedsel. Schaarste van zulke basisbehoeften zijn bekende risicofactoren voor spanningen en conflict, waardoor mensen kunnen migreren. Klimaatgerelateerde migratie kan daarnaast leiden tot spanningen als ontvangende gemeenschappen onder druk komen te staan.

Wat Nederland kan doen

Om zich voor te bereiden op een toekomst met mogelijk meer klimaatgerelateerde migratie kan Nederland in nationaal, Europees en internationaal verband stappen zetten. Omdat de meeste klimaatgerelateerde migratie intern is, zijn landen primair zelf aan zet om zich voor te bereiden. Dit geldt ook voor Nederland. Daarnaast ligt er voor landen met een historische hoge uitstoot van broeikasgassen, zoals Nederland, een bijzondere verantwoordelijkheid ten opzichte van lage- en middeninkomenslanden om de gevolgen van klimaatverandering op te vangen. Dit geldt ook bij het omgaan met klimaatgerelateerde migratie. Wij schetsen vier thema's waarop Nederland stappen kan zetten.

1. **Voorbereiden op klimaatgerelateerde migratie binnen Europees Nederland en de Caribische delen van het Koninkrijk.** Zowel in Europees Nederland, als op Caribisch Nederland en op de autonome eilanden Aruba, Curaçao en Sint Maarten zijn er toenemende klimaatrisico's. Extreem weer heeft al geleid tot ontheemding in Europees Nederland en op Sint Maarten. Op korte termijn is het belangrijk om gezamenlijk voorbereid te zijn op extreem weer, om tijdelijke ontheemding op te vangen en schade te voorkomen. Op lange termijn is het nuttig om meer inzicht te krijgen in klimaatverandering als drijfveer voor migratie binnen het Koninkrijk. Hier is nog nauwelijks kennis over. Ook adaptatiebeleid is voor het hele Koninkrijk onverminderd belangrijk. Met name in Europees Nederland kan adaptatiebeleid worden versterkt door te bespreken wat voor adaptatiebeleid nog gevoerd kan worden in welke delen van het land, en wat dit betekent voor waar we in de toekomst nog kunnen wonen. Nederland zou hierbij kunnen leren van landen die meer ervaring hebben met het proactief en georganiseerd verplaatsen van mensen en infrastructuur naar veiligere gebieden, zoals Nieuw-Zeeland.
2. **Stimuleren van onderzoek en monitoring van klimaatgerelateerde migratie en ontheemding binnen en naar Europa.** Nederland kan op Europees niveau inzetten op onderzoek en monitoring om meer inzicht te krijgen in klimaatgerelateerde migratie binnen Europa, en mogelijk naar Europa. Met het van kracht worden van het nieuwe Europese Asiel- en Migratiepact in juni 2026 is er een kans om gezamenlijke monitoring te versterken. Sterkere samenwerking onder het pact biedt ook kansen om op EU-niveau afspraken te maken over het al dan niet ondersteunen van klimaatgerelateerde migranten en ontheemden.
3. **Versterken van de bijdrage aan klimaatbestendigheid in lage- en middeninkomenslanden.** Het is belangrijk te investeren in klimaatadaptatie en leefbaarheid in lage- en in middeninkomenslanden. Het is belangrijk dat Nederland vasthoudt aan bestaande afspraken over klimaatfinanciering. Daarnaast kan Nederland de bilaterale samenwerking met landen versterken door bijvoorbeeld de Nederlandse expertise op het ontwikkelen van scenario's in te zetten om klimaatgerelateerde migratie op lokaal niveau in kaart te brengen. Ook is het van belang dat Nederlandse en Europese samenwerkingen met

lage- en middeninkomenslanden op het gebied van migratie coherent zijn met de samenwerkingen op het gebied van adaptatie. Voor sommige landen is vrij verkeer van personen in de regio een manier om om te gaan met een veranderend klimaat, en dit kan in de weg worden gezeten door restrictief migratiebeleid. Als laatste zou Nederland de inzet op klimaatadaptatie en op vrede en veiligheid kunnen samenbrengen om de meest fragiele staten te ondersteunen.

4. **Inzetten op de (mondiale) rechtsbescherming van klimaatgerelateerde migranten en ontheemden.** Er zijn op mondiaal niveau nog geen bindende afspraken over de rechtsbescherming van mensen die migreren of ontheemd raken door klimaatverandering. Er zijn wel discussies of deze afspraken gemaakt moeten worden, en zo ja: welke? Dat is een politieke keuze. Als klimaatverandering in de toekomst leidt tot levensbedreigende situaties in gebieden van herkomst, is het ook mogelijk dat bestaande mensenrechtenverdragen zullen leiden tot verblijfsaanspraken. Als Nederland zich op die mogelijkheid wil voorbereiden, kan nader onderzocht worden in hoeverre en welke bestaande mensenrechtenverdragen kunnen gaan leiden tot verblijfsaanspraken. Daarnaast kan Nederland overwegen om klimaatgerelateerde migranten en ontheemden (tijdelijk) bescherming te bieden via nationaal beleid. Enkele landen doen dit al, zoals Australië, Spanje en lidstaten van de intergouvernementele organisatie IGAD: Djibouti, Ethiopië, Kenia, Somalië, Zuid-Sudan, Sudan en Oeganda. Nederland zou kunnen leren van deze landen en samen met hen kunnen optrekken om migranten te ondersteunen.